

**HOE WERK JE NAAR
TOEGANKELIJK TOETSEN IN HET
HOGER ONDERWIJS?**

Laat je inspireren door goede voorbeelden

ECIO

leren zonder belemmering

COLOFON

Dit is een uitgave van ECIO

Titel Hoe werk je naar toegankelijk toetsen in het hoger onderwijs?

Auteur(s) Marjolein Büscher-Touwen, Elke van Doorn

Publicatiedatum februari 2020

ECIO, Expertisecentrum inclusief onderwijs, informeert, adviseert en ondersteunt universiteiten, hogescholen en het mbo bij vraagstukken rondom inclusief onderwijs en studentenwelzijn. Zodat studenten met een extra ondersteuningsvraag met succes hun opleiding kunnen doorlopen en kunnen doorstromen naar een baan die bij hen past. Onderwijs voor iedereen dus. Zonder belemmeringen.

ECIO
Postbus 1585
5200 BP 's-Hertogenbosch
Tel: 073-6800800
www.ecio.nl
info@ecio.nl

© ECIO 2019

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, op welke andere wijze dan ook, zonder vooraf schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	1
Over toegankelijk toetsen en examineren	2
Wat is toegankelijk toetsen en examineren?.....	2
Belemmeringen	2
Ambities en stand van zaken.....	3
Good practices toegankelijk toetsen in opleidingen	4
A. Andere toetsvormen.....	4
B. Flexibiliteit in toetsmomenten.....	4
C. Programmatisch toetsen	5
D. Toepasbare methode voor het ontwerpen van een toegankelijk afstudeerprogramma	6
E. Modulair onderwijs met certificaten	6
Lessons learned	8
A. Andere toetsvormen.....	8
B. Flexibiliteit in toetsmomenten.....	8
C. Programmatisch toetsen	8
D. Toepasbare methode voor het ontwerpen van een toegankelijk afstudeerprogramma	9
E. Modulair onderwijs met certificaten	9
Meer lezen?	9

I NLEIDING

Inclusiviteit, waarbij elke student volwaardig een opleiding kan volgen, is binnen hogeronderwijsinstellingen steeds meer ingeworteld. Ook is er steeds meer het besef dat toegankelijk(er) toetsen belangrijk is, dat het echt mogelijk is binnen de bestaande kaders en is er de wil om hier stappen in te zetten.

ECIO wil onderwijsinstellingen bewust maken en inspireren om hun toetsing en examinering aan de voorkant al zoveel mogelijk toegankelijk in te richten, zodat zoveel mogelijk studenten 'gewoon' toetsen en examens kunnen maken. Toegankelijk toetsen en examineren houdt in dat alle studenten deel kunnen nemen aan het toetsprogramma zonder onbedoelde selectieve effecten. Hierdoor zullen zo min mogelijk studenten die een ondersteuningsvraag hebben steeds afhankelijk zijn van aparte aanvragen voor voorzieningen, zoals extra examentijd, een aparte rustige ruimte, mogelijkheden voor voorleessoftware, aanpassingen in de studieplanning, et cetera. Bij toegankelijk toetsen ligt de nadruk er op dat studenten in staat worden gesteld aan te tonen dat ze aan de beoordelingscriteria voldoen: is het altijd nodig om een verslag te schrijven of kun je de competenties ook met andere vormen toetsen?

In deze publicatie ligt de focus op hoe je binnen de opleiding toegankelijk kunt toetsen. Aan de hand van een aantal good practices van twee hogescholen laten we dit zien. Ze kunnen als voorbeeld dienen voor opleidingen die aan de slag willen met toegankelijk toetsen en examineren. Het betreft opleidingen van de Hogeschool van Arnhem Nijmegen (HAN) en van de Hogeschool Rotterdam (HR).

Om een zo breed mogelijk beeld te geven van de mogelijkheden van toegankelijk toetsen zijn we voor deze publicatie doorlopend op zoek naar aansprekende praktijkvoorbeelden in het hoger onderwijs, die we graag toevoegen. Het is daarmee een groeidocument.

Voorafgaand aan deze voorbeelden van good practices geven we in het kort (achtergrond)informatie over toegankelijk toetsen en examineren.

OVER TOEGANKELIJK TOETSEN EN EXAMINEREN

In het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap staan afspraken over gelijke kansen, toegankelijkheid en persoonlijke autonomie. Onderwijsinstellingen moeten het mogelijk maken dat iedereen onderwijs kan volgen en toetsen kan afleggen, waarbij geen onderscheid gemaakt mag worden tussen studenten met en zonder functiebeperking of ondersteuningsvraag. Als je realiseert dat één op de drie studenten een functiebeperking heeft en één op de tien studenten aangeeft belemmeringen in het onderwijs te ervaren, dan mag duidelijk zijn dat inclusief onderwijs en toegankelijk toetsen en examineren van urgent belang zijn. De [nieuwe strategische agenda van het Hoger Onderwijs](#) en mogelijkheden om te leren van de experimenten met flexibilisering in deeltijdopleidingen bieden kansen hiertoe.

Wat is toegankelijk toetsen en examineren?

Toegankelijk toetsen en examineren is het zodanig inrichten van het toetsprogramma dat alle studenten hieraan deel kunnen nemen zonder onbedoelde selectieve effecten. Door bijvoorbeeld het aanbieden van alternatieve vormen van een toets of examen waarbij de kwaliteit en validiteit gewaarborgd zijn, de mogelijkheid toetsen te spreiden, het aanbieden van meerdere toets- en inlevermomenten en online proctoring zijn hiervan voorbeelden. Dit vergt in het begin wat inspanningen van de onderwijsinstelling, maar het zal uiteindelijk opwegen tegen de voordelen. Door meer toetsvormen te bieden, in bijvoorbeeld een keuzemenu, kan elke student zelf kiezen hoe hij getoetst wil worden, zonder dat er steeds een uitzondering gemaakt moet worden. Het resultaat is flexibel, modern onderwijs waar elke student volwaardig zijn of haar opleiding kan volgen en waardoor de kans op studiesucces toeneemt. Het gaat nadrukkelijk niet om het aanpassen van de beoordelingscriteria, deze blijven gelijk, maar om het flexibiliseren van de manier waarop deze getoetst worden.

Concreet betekent dit toetsen en examens maken die door elke student te maken zijn of je nu wel of geen belemmering ervaart en of je nu wel of geen beperking hebt. Hiervoor zijn afspraken nodig op het gebied van kwaliteit, validiteit en betrouwbaarheid.

Belemmeringen

Dat nog niet elke hogeronderwijsinstelling toegankelijk toetsen en examineren heeft doorgevoerd, komt omdat er soms nog belemmeringen worden ervaren. Om een paar voorbeelden te noemen; enerzijds heerst er soms angst bij examencommissies en docenten om dingen 'fout' te doen en is er onbekendheid over de eigen mogelijkheden om aanpassingen toe te kennen. Anderzijds is er onvoldoende kennis over de ruimte bij examencommissies, docenten en studenten om

toegankelijke toetsing te bieden. Verder spelen nog de dichtgetimmerde kaders en regelgeving (zoals de OER waarin de specifieke toetsvorm staat), onvoldoende expertise bij de opleidingen met betrekking tot alternatieve/flexibele toetsvormen en dat er veelal geen instellingsbeleid is rondom toegankelijk toetsen een rol.

Ambities en stand van zaken

Voor wie nog niet weet waar de onderwijsinstelling staat op het gebied van toegankelijk toetsen en examineren en nog niet weet waar zij heen wil, is het raadzaam om dit eerst in kaart te brengen. Hiervoor heeft ECIO diverse tools gemaakt. Je kunt gebruikmaken van:

- [FlexScan](#)
- [Beleidsscan ECIO](#)
- Document '[planmatig werken aan de toegankelijkheid van toetsing](#)' van ECIO: jaarverslagen van examencommissies gebruiken voor ontdekken trends.

GOOD PRACTICES

TOEGANKELIJK TOETSEN IN OPLEIDINGEN

A. Andere toetsvormen

Opleiding pedagogiek (voltijd) – Hogeschool van Arnhem en Nijmegen

Een student die vastliep in het schrijven van een scriptie, mocht in plaats daarvan een documentaire maken. De uitzondering werd toegekend door de examencommissie op basis van de onderwijsgeschiedenis (geen diagnose). Vooraf is uitgebreid overleg geweest tussen de docent en de examencommissie. Het product werd beoordeeld aan de hand van dezelfde beoordelingscriteria als van de scriptie.

Hoe gaat dat in de praktijk? / Hoe organiseer je dat? / Wie doet wat? / Studenten betrokken?

- Stel de volgende vragen: Welke beoordelaar is goed in staat een documentaire te beoordelen? Vraagt dit wat anders dan het beoordelen van een schriftelijke scriptie?
- Betrek docenten en examencommissies in een vroeg stadium bij mogelijke aanpassingen in de toetsvorm: doe alles in nauw overleg en houd contact, ook met de student.

Contact

Sara Struik | sara.struik@han.nl

B. Flexibiliteit in toetsmomenten

Opleiding Social Work (deeltijd) – Hogeschool van Arnhem en Nijmegen

Alle toetsen hebben negen toetsmomenten/inlevermomenten per jaar. Studenten kunnen er van twee per jaar gebruikmaken.

Hoe gaat dat in de praktijk? / Hoe organiseer je dat? / Wie doet wat? / Studenten betrokken?

- Goede afstemming met het tentamenbureau.
- Duidelijke communicatie aan studenten.

Waar is dit vastgelegd?

- In de Onderwijs- en Examenregeling (OER): Tentamenmoment: “negenmaal per studiejaar, waarvan de student twee gelegenheden mag gebruiken”. Studenten kunnen dus zelf kiezen welk moment het beste past en leveren het product in wanneer het klaar is.
- De onderwijscoördinator is verantwoordelijk voor de formulering in de OER.

Wat levert het op? / Wat zijn ervaringen van de studenten en docenten?

- Ingeleverde producten zijn van betere kwaliteit.
- Minder herkansingen en minder derde kans aanvragen.
- Studenten plannen strategisch.

- Studenten leveren het product in wanneer ze eraan toe zijn. De ervaring leert dat dit niet pas bij het negende toetsmoment is.

Opleiding Bedrijfskunde (voltijd) – Hogeschool van Arnhem en Nijmegen

Alle schriftelijke toetsen worden vier tot vijf keer per jaar aangeboden. Studenten kunnen van twee momenten gebruikmaken.

Hoe gaat dat in de praktijk? / Hoe organiseer je dat? / Wie doet wat? / Studenten betrokken?

- Goede afstemming met tentamenbureau.
- Duidelijke communicatie aan docenten.
- Per vak zijn er meerdere versies van goed in elkaar gezette tentamens (vaak op basis van een grote database met vragen).
- Studenten schrijven zich in voor een tentamenkans. Na twee kansen kunnen ze zich niet meer inschrijven.

Waar is dit vastgelegd?

- In de OER.

Wat levert het op? / Wat zijn ervaringen van de studenten en docenten?

- Beheersbare en organisatorisch handige spreiding van toetsen voor alle studenten.
- Minder herkansingen en minder aanvragen voor uitzonderingen en derde kansen.
- Studenten plannen strategisch.

Contact

Sara Struik | sara.struik@han.nl

C. Programmatisch toetsen

Opleiding Ergotherapie – Hogeschool van Arnhem en Nijmegen

Programmatisch toetsen: meerdere producten samen leiden tot een eindbeoordeling. Producten zelf worden niet meer summatief beoordeeld. Het complete 'eindbeeld' van alle producten geeft aan of een student aan de kwalificaties voldoet. Kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes worden geïntegreerd getoetst en overlappen in verschillende opdrachten. Feedback is een erg belangrijk onderdeel (toetsing is onderdeel van het leerproces). Studenten krijgen geen cijfer, maar een percentage. Beoordelen in wisselende teams.

Hoe gaat dat in de praktijk? / Hoe organiseer je dat? / Wie doet wat? / Studenten betrokken?

- Ontwikkel toetsing en onderwijs in samenwerking met studenten en het werkveld.
- Begin bij het ontwerpen van het onderwijs bij de toetsing (wat wil je van studenten zien?).
- Elk team (jaarteam) heeft een toetsdeskundige en een didactisch expert (in het team of ingevlogen).
- Reflecteer zelf en met studenten regelmatig op de toetsing.
 - Analyseer goed waar studenten op onderuitgaan in het toetsprogramma.
 - Laat de angst voor precedentes los. Sterker nog: creëer goede voorbeelden!
 - Gebruik kunstopleidingen als inspiratie.
 - Studiegroepen en voldoende studiebegeleiding (ook bij HAN Studiesucces).

Randvoorwaarden:

- Goede toetstraining en kalibratie: wat wil je zien?
- Uitgebreide feedback is cruciaal.
- Gebruik een portfolio als toetsvorm en daag studenten uit eigen bewijsmateriaal/vorm in te sturen. Laat strenge richtlijnen hiervoor los.

Wat levert het op? / Wat zijn de ervaringen van de studenten en docenten?

- Betere selectie in de propedeuse/minder studenten die 'onterecht' een bindend studieadvies (BSA) niet halen.
- Studenten met een andere mindset: leren voor het beroep in plaats van voor de studiepunten.
- Minder klachten.

Contact

Eveline Heitink | eveline.heitink@han.nl

D. Toepasbare methode voor het ontwerpen van een toegankelijk afstudeerprogramma

Hogeschool Rotterdam

Expertisegroep Toetsen & Beoordelen heeft een handreiking [“Diagnostisch instrument kwaliteit afstudeerprogramma”](#) geschreven met een reflectieve methode, bedoeld om de kwaliteit van het afstudeerprogramma vast te stellen. Dit is een toepasbare methode voor het ontwerpen van een toegankelijk afstudeerprogramma.

E. Modulair onderwijs met certificaten

Career Academy - Rotterdam Business School

De Career Academy van de Rotterdam Business School is een flexibel ingerichte opleiding. Ze bieden modulair onderwijs met certificaten die onderdeel zijn van een diplomagericht traject. Het onderwijs bestaat uit acht halfjaarlijkse modules. Binnen een module staat een thema of vraag centraal. Na afronding van een module ontvangt de deelnemer een certificaat. Mocht de deelnemer zijn studie na een jaar moeten onderbreken, dan kan hij in een later stadium weer verder om alsnog zijn bachelordiploma te halen.

Bij de Career Academy wordt getoetst of de student in staat is om in de complexe beroepspraktijk aan te tonen dat zij of hij in staat is om een voor de organisatie relevant en bruikbaar resultaat (business outcome) te bereiken door:

- na te denken over de 'juiste' vragen;
- bij het nadenken over deze vragen gebruik te maken van actuele professionele en wetenschappelijk inzichten;
- te verantwoorden op welke wijze een keuze is gemaakt uit de beschikbare methoden en modellen;
- de gekozen methoden correct toe te passen.

Dit is wat ze bij de Career Academy anders zijn gaan doen:

- Geen vakken van enkele studiepunten, maar van 30 EC.
- Minder toetsen: geen tentamens voor vakken, maar 1 summatief assessment per blok.
- Toetsen op een hoger abstractieniveau (leeruitkomsten).
- Niet reproductief toetsen op specifieke kennis ('BOKS') maar productief op het correct toepassen van relevante kennis binnen de eigen beroepscontext van de student (leerwegaafhankelijk).
- Geen cijfers maar beoordeling op aspecten: 'expert', 'competent', 'nog niet competent'.
- Zo min mogelijk onzekerheden over wat er getoetst wordt (welk type vragen kan je verwachten? waarop word je beoordeeld? hoe kun je dat laten zien?).

Wat levert het op? / Wat zijn ervaringen van de studenten en docenten?

- Door een vraagstuk centraal te stellen in plaats van een bepaalde theorie hopen we dat de houdbaarheid van ons onderwijs sterk zal verbeteren.
- Bevordert High impact learning omdat de lerende meer vorm en richting kan geven aan het eigen leren.
- Vergroten arbeidsmarktrelevantie/betekenisvolheid van het onderwijs omdat gewerkt wordt vanuit 'niet weten' (toetsing: oplossend vermogen van praktijkvragen) in plaats van 'weten' (toetsing: kennis van de theorie vanuit een discipline).
- Verlagen toetsdruk (minder toetsen, meer feedback, feed up en feed forward organiseren).
- Verhoogde validiteit van toetsing (meet je wat je wilt meten) en dus een betere voorspeller van arbeidsmarktsucces omdat geslaagden het beoordeelde gedrag ook daadwerkelijk hebben laten zien in de beroepspraktijk.
- Wij toetsen geen specifieke kennis uit een "body of knowledge", tenzij dit expliciet als einddoel in het landelijk opleidingsprofiel is opgenomen.

Dit levert ook uitdagingen op!

- Hoe hoger het abstractieniveau, hoe lastiger de beoordeling (minder houvast, geen vinklijstjes).
- Hoe hoger het abstractieniveau, hoe onzekerder het voor een beoordelaar wordt om een oordeel te verwoorden.
- Hoe meer diversiteit in bewijslast (en studenten mogen zelf aantonen op welke wijze zij aan de leeruitkomsten hebben voldaan) hoe lastiger het is om consistentie in de beoordeling te krijgen, die nodig is voor de accreditatie.
- Studenten verschillen in achtergrond, motivatie, snelheid, affiniteit, etc.
- Studenten werken binnen 1 leeruitkomst aan totaal verschillende 'business outcomes'.

Contact

Robert Bouwhuis | r.bouwhuis@hr.nl

LESSONS LEARNED

Bovenstaande voorbeelden laten zien dat met wat aanpassingen de manier van toetsen toegankelijker wordt, zodat elke student getoetst kan worden zonder te tornen aan de kwaliteit of het niveau van het vak en de toetsvorm. Welke lessen kunnen we hiervan leren?

A. Andere toetsvormen

Een De standaard toetsvorm kan vervangen worden door andere toetsvormen. In het voorbeeld toont een student aan goed onderzoek te kunnen door middel van een documentaire in plaats van een schriftelijke scriptie. Er zijn nog veel meer varianten mogelijk, zoals een presentatie, een simulatietoets, een mondeling assessment. Elke student zou hieruit moeten kunnen kiezen. Nu ervaren studenten met een functiebeperking of andere omstandigheden vaak onnodig een belemmering door de toetsvorm (niet het gebrek aan kennis of vaardigheden) en deze belemmering kan door het aanbieden van alternatieve vormen worden weggenomen.

Tips:

- De toetsvormen zijn anders, maar dezelfde competenties moeten worden aangetoond.
- Zorg ervoor dat de beoordelingscriteria gehanteerd kunnen worden op basis van de toetsvorm.
- Communiceer de toetsvormen voorafgaand aan de start van de opleiding.

B. Flexibiliteit in toetsmomenten

Het aanbieden van meerdere toetsmomenten verhoogt de toegankelijkheid en blijkt veel voordelen op te leveren, zoals betere kwaliteit, betere resultaten, minder herkansingen en minder derde kans aanvragen. Door de vrijheid kan een student de toets maken of het product inleveren wanneer hij of zij eraan toe is.

Tips:

- Stem de toetsmomenten goed af met het tentamenbureau.
- Communiceer vroegtijdig de toetsmomenten met de studenten.
- Laat de toetsmomenten vastleggen in de OER.

C. Programmatisch toetsen

Programmatisch toetsen is een goed voorbeeld van toegankelijk toetsen, omdat meerdere producten samen tot een eindbeoordeling leiden en niet slechts bijvoorbeeld één schriftelijke eindtoets. Het complete eindbeeld geeft in percentages aan of een student aan de kwalificaties voldoet. Een belangrijk voordeel is een andere mindset van de student: hij leert niet voor studiepunten, maar voor de beroepspraktijk.

Tips:

- Gebruik een portfolio als toetsvorm.
- Vraag je van tevoren af wat je van de studenten wilt zien.
- Zet een toetsdeskundige en een didactisch expert in.

D. Toepasbare methode voor het ontwerpen van een toegankelijk afstudeerprogramma

Met de ontwikkelde methode, bestaande uit 8 reflectieve hoofdvragen met bijbehorende deelvragen, kan op een gestructureerde manier de kwaliteit van het afstudeerprogramma worden vastgesteld. Op basis van de aandachts- en/of verbeterpunten die in kaart worden gebracht kunnen afstudeerprogramma's toegankelijker worden gemaakt.

Tips:

- Maak gebruik van het document [Diagnostisch instrument kwaliteit afstudeerprogramma van de Hogeschool Rotterdam](#).
- Betrek studenten bij het werken met de methode.

E. Modulair onderwijs met certificaten

Ook het flexibel inrichten van de opleiding middels modulair onderwijs en certificaten is een mooi voorbeeld in het kader van toegankelijk toetsen. Het thema en de beoogde leeruitkomsten staan centraal. Ook is er de mogelijkheid van tussentijdse onderbreking, wat voor sommige studenten met een functiebeperking noodzakelijk is en wordt vooraf zo goed mogelijk informatie geboden over wat studenten kunnen verwachten aan vragen, waarop wordt beoordeeld en hoe dat aangetoond kan worden.

Tips:

- Stel zo abstract mogelijke leeruitkomsten op en omschrijf de toetsvorm zo abstract mogelijk (assessment): houd de OER zo klein mogelijk. Hierdoor behoud je flexibiliteit.
- Stel de beoogde leerresultaten centraal in plaats van de vorm/strakke beoordelingscriteria.
- Investeer in het maken van goede rubrics en kalibratie.
- Zorg dat docenten hiervoor tijd krijgen.
- Toets minder, maar beter (efficiëntere inzet van 'middelen').
- Leer samen met jouw studenten over nieuwe ontwikkelingen.

Meer lezen?

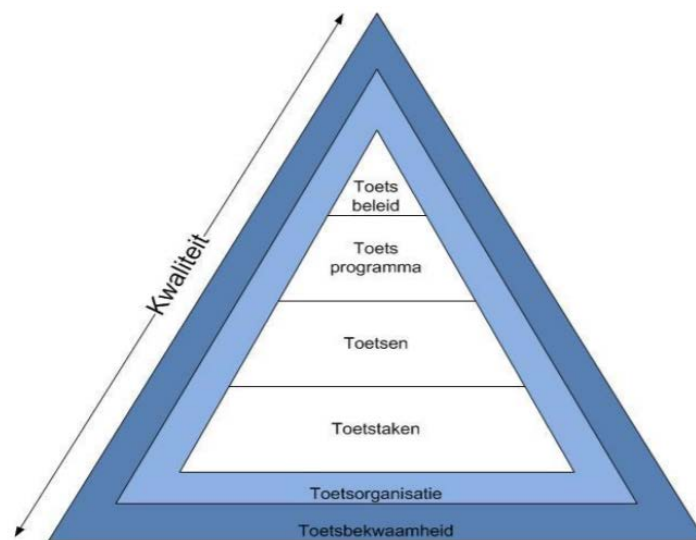
Voor het ontwikkelen van toegankelijk toetsen en examineren zijn diverse theoretische kaders ontwikkeld die behulpzaam kunnen zijn.

- [Schema \(op pagina 46\) uit toegankelijk toetsen](#)
- [Toegankelijk-toetsen-en-examinereren \(ECIO\)](#)
- [Artikel Toegankelijk toetsen in Examens mei 2019](#)

Zes bouwstenen

In de kwaliteitspiramide van eigentijds toetsen en beoordelen (Joosten-ten Brinke, 2011; Sluijsmans et al., 2012) wordt kwaliteit van toetsing vertaald in zes bouwstenen:

- 1 Kwaliteit van toetstaken (de opdracht of vraag in een toets)
- 2 Kwaliteit van toetsen (de gehele toets)
- 3 Kwaliteit van het toetsprogramma (de samenhang tussen toetsen binnen een opleiding en de borging van de functies van toetsing)
- 4 Kwaliteit van het toetsbeleid (de visie van de opleiding op toetsing)
- 5 Kwaliteit van de toetsorganisatie (de hele organisatie van het toetsbouwwerk)
- 6 Kwaliteit van toetsbekwaamheid (de toetsbekwaamheid van docenten, examencommissies, managers en andere betrokkenen)

Bron: Joosten-ten Brinke, 2011; Sluijsmans et al., 2012

Over ECIO

ECIO, Expertisecentrum inclusief onderwijs, informeert, adviseert en ondersteunt universiteiten, hogescholen en het mbo bij vraagstukken rondom inclusief onderwijs en studentenwelzijn. Zodat studenten met een extra ondersteuningsvraag met succes hun opleiding kunnen doorlopen en kunnen doorstromen naar een baan die bij hen past. Onderwijs voor iedereen dus. Zonder belemmeringen.

Al meer dan 75 jaar zetten we ons, samen met studenten en onderwijsinstellingen, in voor studeren zonder belemmeringen. Voor het creëren van bewustzijn over het belang van inclusief onderwijs, gelijke kansen en het doorbreken van taboes. ECIO adviseert en helpt onderwijsorganisaties bij:

- beleid ontwikkelen voor inclusief onderwijs
- expertise vergroten rondom ondersteuningsvragen
- kennis vergaren en delen via netwerken en ontmoetingen.

Meer weten? www.ecio.nl

